

SOG‘LOM BARKAMOL AVLODNI TARBIYALASHDA MAKTABGACHA TA‘LIM VA OILAVIY TARBIYANING O‘RNI.

Ro‘zimurodov Siroj Madatovich

SamISI, ijtimoiy fanlar kafedrasida kafedrasida (PhD) dotsenti.
rozimurodov86@mail.ru

Annotatsiya

Maqolada yoshlarni ma'naviy etuk qilib tarbiyalashda oila institutini hamda ta'lim maskanlarini oldidagi vazifalar yoritilgan. Shu o'rinda ta'lim tarbiya tushunchasi, uning zaruriy shart-sharoitlari, rivojlanishi ijtimoiy xususiyatlaridan kelib chiqib, bugungi kundagi ahamiyati ilmiy tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Maktab, shaxs, axloqiy-estetik tarbiya, reproduktiv, axloqiy qadriyatlar, sog‘lom farzand, farovon, ta'lim.

Davlatimizning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlash va har jihatdan barkamol avlod tarbiyasiga bog'liqdir. Yosh avlodni ruhan tetik, jismonan sog'lom, aqlan etuk, ma'naviy teran qilib kamol toptirish ajdodlarimiz ma'naviyatining ajralmas qismi bo'lgan. Murakkab globallashuv jarayonlarida yosh avlodni jismoniy va ma'naviy sog'lom qilib tarbiyalashda milliy ma'naviy qadriyatlarimizni va sharqona madaniyat asosida tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi.

Azaldan yurtimizda oila mustahkam, uning a'zolari tinch, farovon va sog'lom bo'lsagina, jamiyatda barqarorlik vujudga kelishini bilishgan. Jamiyatning mustahkamligi, osoyishtaligi oiladagi tinchlik-xotirjamlikka, jamiyatdagi sog'lom turmush tarzi esa oila a'zolarining bir-birlariga bo'lgan samimiy munosabat, axloqiy tarbiyasiga bog'liq bo'lgan. Shu jihatdan bolalikda xamda maktabgacha tarbiyaga shartli ravishda oila va bog'cha tarbiyasi kiritish mumkin. Oiladagi tarbiya bog'cha yoshigacha bo'lgan tarbiya judda muhim hisoblanadi, uning o'ziga yarasha qoidalari mavjud. Shu bilan birga bu davirda bola tajribaga ega bo'lgan onaxonlarning, buvixonlarning roli katta bo'ladi.

Oilada farzandlar tarbiyasini Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tushuntirib berar ekan "Farzandlarimiz tarbiyasida eng asosiy bo'g'in hisoblangan maktabgacha ta'lim tizimining jamiyatimiz hayotidagi o'rni va ahamiyatini hech narsa bilan o'lchab bo'lmaydi".¹³³ deb ta'kidlab o'tadilar. Shu jihatdan xalqimiz orasida farzand tarbiyasi va odob-axloq bugungi kunda ham yoshlar ma'naviy qiyofasini ifoda etib kelmoqda. Yosh avlodning axloqiy qadriyatlar asosida shakllantirishda oila, maktab, mahalla va jamoatchilik tashkilotlari asosiy vosita hisoblanadi. Ayniqsa, o'zbek xonadonlarida yoshlarga xos axloqiy qadriyatlar: o'zaro hurmat, izzat, ishonch, mulozamat, muhabbat, hamkorlik tuyg'ulari yaqqol namoyon bo'ladi. Oilada va maktabgacha ta'lim, maktabda yosh avlodga xalqimiz uchun muqaddas bo'lgan burch va vazifalar o'rgatiladi. Shu bilan birga farzandni dunyoga keltirish, balki ularni yuksak ma'naviyatli, ma'rifatli qilib tarbiyalash emas, balki jamiyatda o'z o'rnini mustaqil topishiga shart-sharoit yaratib berishdan ham iboratdir.

Jamiyatda sog'lom va obod turmushni kamol toptirishda sog'lom tafakkur,

¹³³ Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. –Toshkent: O'zbekiston, 2022. – B. 213

sog'lom dunyoqarashni shakllantirish bevosita oilaviy muhit bilan bog'liqdir. Oilada avvalo ota-onaning o'z farzandlari tarbiyasida shaxsiy o'rnak, ibrat, namuna bo'lishi muhim mezon sanaladi. Ota-onaning oiladagi xulq-atvori, muomala madaniyati, yurish-turishi farzandlari ma'naviy tarbiyasining shakllanishida asosiy o'rinni egallaydi. Ta'lim-tarbiya masalasi va uning ijtimoiy mohiyati "Avesto"dagi g'oyaviy ta'limotlarning eng muhimlaridan biridir. "Tarbiya hayotning eng muhim tayanchi bo'lib hisoblanishi lozim. Har bir yoshni shunday tarbiyalash zarurki, u avvalo yaxshi xulq-odobni, yaxshi o'qishni, so'ngra esa yozishni o'rganish bilan eng yuksak pog'onaga ko'tarilsin"¹³⁴. Mazkur fikrlarda insonning o'qish va yozishni o'rganishi, uning odob va axloqli bo'lib tarbiya olishi uning jamoada yuqori pog'onalarga ko'tarilishiga olib keladi, natijada tabiat va jamiyatda ma'naviy yuksalish sodir bo'ladi. Shuning uchun ota-onalarning o'zlari sharqona odob-axloq qoidalariga rioya etishlari, milliy-ma'naviy qadriyatlarga yuksak ehtiromda bo'lishi, yuksak umuminsoniy xislatlarga ega bo'lishlari kerak. Mana shunday ijobiy xislatlarga ega bo'lgan farzandlarda vatanparvarlik, fidokorlik, sadoqat, mardlik, jasurlik, chidamlilik, vazminlik, qadr-qimmat, tashabbuskorlik kabi xislatlarni shakllantiradi.

Shu jihatdan xalqimiz orasida shakllangan bunday dunyoqarash va odob-axloq bugungi kunda ham yoshlar ma'naviy qiyofasini ifoda etib kelmoqda. Yuksak ma'naviyatga ega ota-ona oilaning mohiyati, qadri, burch, mas'uliyat, oila vazifalari, oilada barkamol farzand tarbiyasi, oilani moddiy jihatdan ta'minlash, uning osoyishtaligini saqlash kabi vazifalarni anglab etadi va unga amal qiladi. Xalqimizning urf-odat, an'analarni tiklashda, mahalla va guzarlarning oqsoqollari yaqindan yordam berayaptilar. Ularning tashabbusi va faol ishtiroki bilan vayrona, xarobalarga aylangan masjidlar qayta tiklandi, yangilari qurilib, ishga tushirildi. Navro'z, hayit, singari bayramlarning tiklanishi va boshqa xayrli ishlarda ham ularning salmoqli ulushi bor. Milliy qadriyatlarning tiklanishi tufayli bugun jonajon Vatanimizning "har bir asl farzandi o'zini ota yurtining ajralmas bo'lagi deb xis etayapti va bundan faxrlanyapti. Istiqloq bergan eng katta boyliklardan birinchisi ana shu desak aslo yanglishmagan bo'lamiz"¹³⁵.

Har bir xalqning o'zi uchun ezoqli, qimmatli bo'lgan ma'naviy boyliklari bo'ladi. Bular asarlar davomida avloddan – avlodga o'tib kelgan, hozirgi kunda ham o'zining ahamiyati va qadrini yo'qotmagan, shu xalqning iftixori manbaiga aylangan durdonalardir. Millat va elatning o'ziga xos tarixiy merosi, san'ati va adabiyoti bilan bir qatorda ularning urf-odati va marosimlari, madaniy munosabat va axloqiy fazilatlar ham ma'naviy qadriyatlar tizimiga kiradi. Bular xalqning o'ziga xosligini saqlab qolishda, yosh avlodni tarbiyalashda, shaxsning ijtimoiylashuvida muhim rol uynaydi.

"Qadriyatlar tizimida millat, unga xos belgilar, jihatlar, xususiyatlar, ularning vujudga kelish jarayonlariga muayyan darajada ta'sir ko'rsatgan hudud va u bilan bog'liq tuyg'ular, millatning o'tmishi, tarixi, madaniyati, u yaratgan madaniy boyliklar va ma'naviy meros bilan bog'liq qadriyatlar ham muhim o'rinni egallaydi"¹³⁶. Milliy qadriyatlarda millat, muayyan bir xalqning dunyoqarashi va hayotga munosabati, ichki

¹³⁴ Рагимов К. Антология педагогических мыслей Азербайджана. –Москва, Педагогика, 1989. С. 10.

¹³⁵ Каримов И. А. Ўзбекистон келажаги буюк давлат. - Т.:Ўзбекистон,1993, 4-бет.

¹³⁶ Назаров К. Қадриятлар фалсафаси (аксиология). Тошкент, "Ўзбекистон файласуфларини миллий жамияти" 2004, 90-бет

tabiati va turmush tarzi o'z ifodasini topadi. Bular millatning ma'naviy-ruhiy olami va tafakkur tarzi, orzu – umidlari va ideallari, vijdoni va or-nomusida aks etadi. milliy qadriyatlar tor va keng ma'noda ishlatiladigan tushunchadir. Milliy qadriyatlar tor ma'noda muayyan bir millatning, elatning qiziqishlari va manfaatlarini ifodalovchi munosabatlar yig'indisini, mazmunini tashkil etsa, keng ma'noda muayyan bir davlatda yashovchi barcha millat va elatlarning manfaatlari va qiziqishlarini ifodalovchi munosabatlar yig'indisini aks ettiradi"¹³⁷. Milliy qadriyatlar xalqning kundalik hayoti va turmush tarzi o'ziga xos mezon vazifasini o'taydi. O'shbu qadriyatlar vositasida turli xodisa vaholatlarga, yangi paydo bo'layotgan faoliyat turlari va rasm-rusumlarga baho beriladi. Yosh avlodning hayotiy mo'ljallari, "zamona qaxramoni" haqidagi tasavvurlari ham ma'naviy Qadriyatlardan kelib chiqib shakllanadi. Bunday ma'naviy qadriyatlarni oilada, maktabgacha ta'lim, maktabda yoshlarning qalbiga singdiriladi va shu "zamona qaxramoni" asosida tarbiyalanadi. Qadriyatlar qanchalik bir-biriga yaqinlashib, ta'sir ko'rsatmasin, har bir millat uchun ma'naviy kamolotning asosiy yo'li va mezoni milliy qadriyatlar bo'lib qoladi. Ma'naviy tarbiya har qanday jamiyat va mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Binobarin, ma'naviy boy, axloqan pok, jismonan sog'lom farzandlarni tarbiyalab voyaga etkazish dastlab oilada amalga oshiriladi. Yoshlarga va insonlarga bir umr hamroh bo'ladigan insoniy fazilatlar - ezgulik, yaxshilik, mehnatsevarlik, yaratuvchanlik, fidoiylik, sadoqat, mardlik kabilarning barchasi oiladan boshlanadi. Oila yoshlarni axloq-odobi, rostgo'y mehnatsevar, halol bo'lib voyaga etishi uchun zamin tayyorlaydi. Har bir xalqning millatining ajdodlari tomonidan qoldirilgan qimmatli qadriyatlar, urf odati an'analari mavjudki, ular oilada e'zozlanib kelinadi va o'sib kelayotgan farzandlarga singdirilib boriladi.

Oilada farzandning tarbiyasi bilan shug'ullanish unda yashayotgan barcha yoshi kattalarning birinchi galdagi vazifasi bo'lmog'i lozim. Chunki bobo-buvilarimizning yosh bolani milliy qadriyatlar, tarixiy shaxslarimizning qahramonligi, xalq og'zaki ijodi orqali tarbiya berishi o'zining ko'proq samarasini beradi.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlab o'tishimiz lozimki oilada va ta'lim muassasalarda ta'lim-tarbiya jarayoni turli davrlarda va turli jamiyatlarda o'z xususiyatini o'zgartirib, makon va zamon nuqtai nazari bilan takomillashib boradi. Ijtimoiy hayotning talablari, unda yashaydigan insonlarning ehtiyoji bilan ta'lim nazariyasi va amaliyotida o'ziga xos rivojlanish tendentsiyalari kuzatiladiki, unda yosh avlodni jismonan etuk va ma'nan barkamol bo'lib voyaga etishining muhim asosidir. Shu o'rinda oila va maktabgacha ta'lim dargohi tarbiyachilari yosh avlodni ma'naviy tafakkurini, dunyoqarashini yuksaltirishda madaniyat markazlarga, xususan, teatr, muzey, tsirk faoliyatlari samaradorligini yanada oshirish yo'lida O'zbekistonning chekka xududlari va qishloq aholisini ham inobatga olishini kuchaytirish hamda respublika madaniyat markazlarini faqat shahar joylarda emas, balki katta qishloq fuqarolar yig'inlari markazlari atrofida faoliyatini tashkil etish lozim.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. –Toshkent: O'zbekiston, 2022. – B. 213

¹³⁷ Ортиқов Н.Маънавият: миллий ва умуминсоний қадриятлар. Тошкент, “Ўзбекистон”1997, 8-бет

2. Рагимов К. Антология педагогических мыслей Азербайджана. –Москва, Педагогика, 1989. С. 10.
3. Каримов И. А. Ўзбекистон келажаги буюк давлат.- Т.:Ўзбекистон,1993, 4-бет.
4. Назаров Қ. Қадриятлар фалсафаси (аксиология). Тошкент, “Ўзбекистон файласуфларини миллий жамяти” 2004, 90-бет
5. Ортиқов Н.Маънавият: миллий ва умуминсоний қадриятлар. Тошкент, “Ўзбекистон”1997, 8-бет